

Ukrajna magyarjai

Ukrajna lélekszámának fogyatkozásával a rendszerváltást és a szovjet tagköztársaság függetlenségének kikiáltását követően a kárpátaljai magyarság száma is csökken, ám politikai súlyuk és az ukrán belpolitikai vitákban való szerepük növekszik. Az elmúlt évtizedek folyamatait **Fedinec Csilla** foglalja össze

ATÖBB MINT 600 ezer négyzetkilométer területű Ukrajna legnyugatibb megyéje a 12,8 ezer négyzetkilométeren elterülő Kárpátalja. Önálló politikai régióvá a 20. században szerveződött: a két világháború között a Csehszlovák Köztársaság, utána a Magyar Királyság, a második világháború után a Szovjet-unió és azon belül az ukrán tagköztársaság, 1991 óta pedig a független Ukrajna része.

Kárpátalja mintegy egymillió-kettőszázötvenezer lakosának valamivel több mint 12 százaléka magyar nemzetiségű, mintegy 156 ezer fő. A 160 ezer fő alatti magyar közösség Ukrajna összlakosságának 0,3 százalékát teszi ki. Kárpátalja társadalmán belül a városi népesség 11,6 százaléka, a falusi népesség 12,3 százaléka magyar, és a magyarok 64,6 száza-

a magyar populációt is érinti: a KSH munkatársainak előrejelzése szerint Kárpátalján 2021-ben mintegy 125 ezer magyar nemzetiségű fog élni. Ha azonban az ENSZ előrejelzését követjük a magyar populációra is, 2050-ben csak mintegy 97 ezer magyar fog élni Kárpátalján, ami óhatatlanul is előrevetíti a jelenlegi magyar nyelvű (ukrán) oktatási rendszer zsugorodását.

Ukrajna 1991. augusztus 24-én nyilvánította ki függetlenségét, nemzetközi elismerése azonban csak az 1991. december 1-jei megerősítő népszavazás után történt meg. Az országos népszavazás napján Kárpátalján két helyi népszavazásra is sor került. A Beregszászi Járási Tanács kezdeményezésére a helyiek a járás „magyar autonóm körzeté” alakításáról nyilvánítottak véleményt, és 81,5 százalékos részvétel mellett 81,4 százalék igennel voksolt. Ezzel párhuzamosan a megyei tanács kezdeményezésére a megye lakosai Kárpátalja „speciális önkormányzati státuszáról” szavaztak: 82,7 százalékos részvétel mellett 78 százalék szavazott igennel. Kijevben egyik kezdeményezés sem talált támogatóra, következmények nélküli, csupán közvélemény-kutatás értékű referendumok maradtak. Egyes szakértők úgy vélték, mivel a megyéről népszavazásra feltett kérdésben nem szerepelt az „autonómia” kifejezés, ily módon a helyi népszavazással csak megerősítették Kárpátalja státuszát, hogy önálló megye Ukrainán belül – nem vonható össze más közigazgatási egységekkel. A két kérdés – a Beregszászi járás és a megye státuszának – tárgyalása helyi szinten több-kevesebb rendszerességgel még hosszú ideig napirenden volt, de egyre inkább elméleti síkra terelődött.

A kárpátaljai magyar autonómia ügye a fenti népszavazásokkal közel egy időben, 1991 decemberében aláírt magyar-ukrán alapszerződéssel vált Magyarország ügyévé is. Antall József miniszterelnök már 1990 augusztusában arról beszélt a Budapestre látogató Anatolij Zlenko ukrán külügyminiszternek, hogy Magyarország tiszteletben tartja az európai határokat, ám mindeközben szorgalmazza a területi autonómia megadását Kárpátaljának.

A magyar–ukrán alapszerződés volt az első nemzetközi dokumentum, amit Ukrajna aláírt – Magyarországnak pedig az első alapszerződése, amelyet valamely szomszédos országgal szignált a rendszerváltás után. A dokumentumnak Ukrajna szempontjából abban rejlett a kiemelt jelentősége, hogy elismerte Ukrajna határainak sérthetlenségét. Ukrán részről mind a mai napig az ukrán–magyar kapcsolatok csúcspontjaként értékeli a dokumentumot. Az alapszerződés garanciákat fogalmazott meg a kárpátaljai magyarokra vonatkozóan, azonban nem tért ki az autonómia kérdésére, ami Magyarországon belpolitikai válsághoz vezetett.

Politikai képviselő

Magyarország euroatlanti integrációja, a NATO-hoz, az Európai Unióhoz és a schengeni övezethez való csatlakozása a két ország kapcsolatában nem a távolság növekedésével

járt, hanem elsősorban a megoldások keresésével jellemezhető. A magyar–ukrán kapcsolatok próbakövet nem az euroatlanti integráció, hanem a Magyarország határain kívül élő magyarokkal, kisebbségi közösségekkel kapcsolatos magyar kormányzati politikák változásai jelentették.

A hivatalos Ukrajna negatívan fogadta a magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény módosítását, amely 2011. január 1-jétől lehetővé tette a Magyarország határain kívül élő magyarok egyszerűsített, kedvezményes honosítását. Számos félreértésre adott okot már az is, hogy a jogi aktus a közbeszédbe és a médiába úgy ment át Magyarországon – amit aztán a külföld is átvett –, mint „a kettős állampolgárságról szóló törvény”, noha a kettős vagy többes állampolgárság már korábban is elfogadott jogintézmény volt Magyarországon. Az ukrán Alkotmány 4. cikkelye viszont kimondja: „Ukrajnában egyetlen állampolgárság létezik.” A hatályos 2011-es ukrán állampolgársági törvény ehhez a következő magyarázatot fűzi: „Amennyiben Ukrajna állampolgára megszerezte valamely más ország vagy országok állampolgárságát, úgy az Ukrajnával való jogi viszonyában csak ukrán állampolgárnak számít.”

Az ukrán média rendszeresen cikkezik arról, hogy Magyarország – és Románia – Ukrajna területén, saját diplomáciai képviselőin keresztül „osztogatja” az útlevelet. Az ukrán média tényként kezeli, hogy Ukrajnában a politikai és az üzleti elit, valamint az egyszerű polgárok is nagy tömegével rendelkeznek második útlevelemmel, s az utóbbiakat mindenkéltt gazdasági megfontolások mozgatják – elsősorban a könnyebb munkavállalás, határátkelés és vízummentesség miatt. Összességében több százezer főről beszélnek, azonban ez így is Ukrajna lakosságának legfeljebb 1 százalékát teszi ki. Fontos körülmény, hogy a vélelmezett érintettek zöme jól behatárolható régiókhoz köthető (többek között Kárpátalja, Bukovina, Krím), ami ukrán szempontból a „szeparatizmusra” való hajlandóságot szimbolizálja.

Az idősebb korosztályhoz tartozó „kettős állampolgárok” stratégiája, hogy a magyarországi nyugdíjat élvezve továbbra is Kárpátalján éljenek (magyarországi állandó lakcím mellett kérhetik a magyarországi nyugdíj-megállapítást és -folyósítást). A fiatalok azonban a megélhetést adó munkalehetőséget helyezik előtérbe. Miközben a helyi magyar oktatási rendszer a magyar identitás megőrzésének záloga, a jelenlegi feltételek között minél több időt tölt valaki ebben a rendszerben, annál kevésbé tud alkalmazkodni a többségi ukrán társadalomhoz, szocializációs és integrációs stratégia pedig elméleti síkon sem merül fel.

Az érettségizett kárpátaljai magyar fiatalok négy továbbtanulási útvonal közül választhatnak: vagy a magyar nyelvű beregszászi főiskolát, vagy a többségi nyelven oktató, de magyar csoportokkal is rendelkező felsőoktatási intézményt (az ungvári egyetem magyar karát), vagy valamelyik magyarországi felsőoktatási intézményt választják, esetleg egy tisztán ukrán felsőoktatási intézményt. Ha anyagi megfontolások is fontos szerepet játszanak a döntésben, akkor az intézmény közelsége a döntő, ha viszont a presztízs kérdés élvez elsőbbséget, akkor az felülírhatja az anyanyelven

tanulás lehetőségét, az anyanyelven tanulás lehetősége pedig a szakválasztást.

Az 1980-as végén alakult meg a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, majd néhány évvel később szerveződött az Ukrainai Magyar Demokrata Szövetség. A két magyar érdekvédelmi szervezet 2005-ben pártot is alapított: a KMKSZ – Ukrainai Magyar Pártot, illetve az Ukrainai Magyar Demokrata Pártot. A pártalapítást a megváltozott ukrainai választási törvényhez való alkalmazkodás indokolta. Fontos sajátosság, hogy e pártok csak papíron léteznek, formai funkciókat töltenek be, a napi tevékenységet kifejtő szervezet továbbra is a két szövetség. Fontos azt is megjegyezni, hogy Ukrajnában elméletileg lehetetlen regionális és etnikai pártokat létrehozni, így a két magyar párt hivatalos bejegyeztetésének sikerre vitele valódi bravúr. Rajtuk kívül nem léteznek

„látható” etnikai pártok Ukrajnában. A pártok alapítása is abba az irányvonalba illeszkedett, mely szerint mindkét magyar szervezet számára a parlamenti képviselő és az önkormányzati helyek betöltése politikai legitimációs eszköz.

A 2014. májusi európai parlamenti választások különlegessége magyar szempontból, hogy a Fidesz–KDNP listájára a külhoni magyarok képviselői is felkerültek, köztük kárpátaljai és szlovákiai jelöltek is – két olyan országból, ahol a „kettős állampolgárság” nem megengedett. (Az adott ország EP-listáján szereplő jelöltek mind-

egyikének rendelkeznie kell az ország állampolgárságával.) A szlovákiai jelölt jelképes helyet kapott, azonban befutó helyen szerepelt és mandátumot nyert Bocskor Andrea, aki a KMKSZ-közel II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola történezmű docense, intézetigazgatója. Bocskor az Európai Néppárt (Kereszténydemokraták) képviselőcsoportja tagjaként a Kulturális és Oktatási Bizottság alelnöke, illetve az Állampolgári Jogi, Bel- és Igazságügyi Bizottság póttagja lett. Tegyük hozzá, hogy a kárpátaljai magyarok legerősebb pozícióját pillanatnyilag az ukrainai oktatási rendszerben és az önkormányzatokban betöltött szerep adja. Bocskor július 15-i első felszólalásában hangsúlyozta: „Én vagyok tehát az Európai Parlament egyetlen képviselője, aki ukrán állampolgár is. [...] Kárpátaljai magyarként feladatommak tekintem, hogy támogassam Ukrajna bel- és külpolitikai békéjének, stabilitásának és demokratizálódásának megteremtését, szuverenitásának megőrzését [...] Fontos feladatommak tekintem emellett a nemzeti kisebbségek jogérvényesítésének elősegítését [...]”

Ma a magyarok sokkal jobban „látszanak” Ukrajnán belül, mint ahogy ez számarányukból következne. Az erős politikai érdekvényesítésre, közéleti szerepvállalásra épülő értelmiségi attitűd számos konfliktussal jár a magyar közösségen belül is. Az elmúlt két évtizedben nemzetközi szintén az ukrainai kisebbségek közül csak a krími tatárok voltak láthatóak. Az, hogy az EP-képviselő tud-e ezen változtatni, felvették-e ezzel a kárpátaljai magyarok a „nemzetközi láthatósági mellényt”, egyelőre még nem látszik.

A szerző az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbség-kutató Intézetének tudományos főmunkatársa

Kárpátalja lakosságának 12 százaléka magyar. Döccenőkkel ugyan, de működik a kétnyelvűség

léka él falun, 35,4 százaléka városban. Papp Z. Attila összefoglalója szerint Ukrajna lakossága a két utolsó (1989-es és 2001-es) népszámlálás között 51,5 millióról 48,2 millióra csökkent, 2007-ben pedig már csak 46,6 millió volt. Előrejelzések szerint az ország lakossága 2020-ban 42,9, 2050-re 35 millió fő lesz, ami a 2001-es állapothoz képest mintegy 37 százalékos csökkenést jelent. A csökkenés